

Липень 1858

13 [липня].

СОН

На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать.
Воно сповитеє кричало
У холодочку за снопом:
Розповіла, нагодувала,
Попестила; і ніби сном
Над сином, сидя, задрімала.
І сниться їй: той син Іван
І уродливий, і багатий,
Не одинокий, а жонатий
На вольній бачиться, бо й сам
Уже не панський, а на волі
Та на своїм веселім полі
Удвох собі пшеницю жнуть,
А дігочки обід несуть...
Та й усміхнулася небога.
Прокинулася — нема нічого!
На Йвася глянула, взяла
Його, гарненько оповила,
Та щоб дожать до ланового,
Ще копу дожинать пішла...
Останню може: Бог поможе,
То й сон твій справдиться...

Примітки.

Запис під датою 11 вересня переносимо сюди, до приміток. Увесь він зроблений не Шевченковою рукою, а рукою капітана В. В. Кішкіна. Перекласти на українську мову цей (дуже невдало вистилізований) запис, писаний капітаном на похміллі, — не можна. Подаємо його тут лише з незначними правописними змінами. Написаний він у стилі промови писаря Пістряка з “Конотопської відьми” Квітки-Основяненка. Запис Кішкіна не вимагає коментарів, — коментує його атмосфера, в якій він з’явився на світ, автім треба й у ньому підкреслити важливі психологічні моменти. Думка “напитися” прийшла поетові в голову ще 9. IX., коли він згадав про свій перший переїзд через Сімбірське на страшне заслання. Того самого дня його роздратувало відношення тверського дідича до справи визволення кріпаків та “льокайсько-німецька” фізіономія рос. бюрократа Ренненкампа. 10. IX Шевченко загуляв, як видно з Кішкінового запису, в інтимному товаристві (“не иде на совѣтъ нечестивыхъ”), і трохи підпивши (“подъ мухою”), “вѣщаль неподобныхъ изреки грѣховному міру сему, изрыгая ему проклятія”, бо думка його “ретива” була “за человекство”, себто Шевченко, очевидно, з піднесенням промовляв на тему визволення кріпаків, а може і взагалі на тему політичних утисків, і коли Кішкін заснув, продовжував розмову вже з простим робітником-кочегаром, очевидно, виголошуючи “дифирамби” робітничому класові (пор. кінець), можливо — в душі діятриби, записаної під 27. VIII (стор. 119). Ось як виглядає той запис, що за його несмачний характер відповідає Кішкін:

“[11 сентября]. Такъ какъ отъ глумленія пьянственнаго у Тараса колеблется десница и просяй шуйцу, но и она въ твердости своей поколебася (тожъ отъ глум[л]енія тогожъ пагубнаго пьянства), вслѣдствіе чего изъ состраданія и любви къ немощному, приємлю трудъ описать день, исчезающей изъ памяти ослабѣвающей, дабы оный былъ нѣкимъ предреченіемъ таковыхъ же будущихъ и столпомъ якобы мудрости (пропадающимъ во мракъ для человекства, не бывъ изречено литеррами) — мудрости, говорю, прошедшаго. Историкъ вѣщаеть одну истину, и вотъ она сицевая:

“Борясь со страстьми обуревающими — и по совѣту великаго наставника (“не иде на совѣтъ нечестивыхъ и на пути грѣшныхъ не ста, блаженъ убо”) и совлекая ветхаго человекка, Тарасъ имярекъ, вооружася духомъ смиренія, удаливыйся во мракъ думы своея, ретива бо есть за человекство, во единъ вечеръ былъ причастенъ уже крещенію духомъ по смыслу Св. Писанія: “Окрестивыйся водою и духомъ спасень будетъ”. Вкусивъ по первому крещенію водою (въ зловоніи же и омерзеніи непотребнаго человекства водкою сугубо прозываемое), былъ оный Тарасъ зѣло подходящъ по духу Св. Евангелія — пропитанъ бѣ зѣло: не остановился на полупути спасенія, глаголивый “Елицы во Христа крестистесь, во Христа облекостесь”. Не возмогивый (по тлѣнію и немощи тѣлеснѣ) достичи сего крайняго предѣла, идѣже ангелы уподобляются, Тарасъ зашелъ таки далеко, уподобясь тому богопріятному состоянію, коимъ не всѣ сыны Божіи награждаются, — иже на язѣцѣ порока и лжи тлетворной мухою зовется. И бѣ свирѣпъ въ семъ положеніи, не давая сомкнуть мнѣ зѣницы въ ночи часа одного и вѣщая неподобныхъ изреки грѣховному міру сему, изрыгая ему проклятія, выступая съ постели своей босъ и въ единомъ рубищѣ, яко Моисей преображенный, иже бѣ писанъ рукою Брюно [Бруні —

Ред.] выступающимъ съ облакъ къ повер[г]шемуся во прахъ Израильтянину, жертвоприносящему тельцу злату. Въ той веси былъ человѣкъ нѣкій — сего изліянiя убохуся, шубкой закрыся и тутъ же, яко мельчайшійся инфузорiй легкимъ сномъ забывся. — Тутъ слѣдуетъ пробѣль, ибо Тарасъ имѣлъ свидѣтелемъ своего величiя и торжества немудраго нѣкоего мужа — мала, неразумна и на языкѣ тогожъ злорѣчiя кочегаромъ зовомаго, кой бѣ тихъ и тупомысленъ на дифирамбы невозмутимаго Тараса. — В. Кишкинъ.

P.S. Далѣе не жди тожъ отъ Тараса, о! бѣдное имъ любимое человѣчество! никакого толку и большаго величiя, и мудраго слова, ибо — опохмѣлившійся, яко нѣкій аристократъ (по писанiю крестивыйся водкою), — опохмѣленіе немалое и деликатности непослѣдней водка вишневая счетомъ пять (а онъ говоритъ 4, — нехай такъ буде), при оной цыбуль и соленыхъ огурцовъ веліе множество.”